

Zdzisław Kupisiński

zkupis@poczta.onet.pl

Katedra Religiologii i Misjologii

Katolicki Uniwersytet Lubelski

KASZUBI DZISIAJ

Jan Perszon, *Kaszubi. Tożsamość, rodzina*, Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie 2015, ss. 187, ISBN 978-83-62137-29-9.

Globalizacja oraz rozwój techniki i nauk przyrodniczych to tematy niezwykle aktualne, a zarazem nadzwyczaj istotne dla współczesnego człowieka i bezpośrednio rzutujące na jego ziemską egzystencję. Uniwersalizacja niejako „wymusza” ujednoczenie i spłylenie świata wartości na wielu płaszczyznach funkcjonowania człowieka – trendy wyznacza tu przemysł rozrywkowy: internet, telewizja, kolorowa prasa. Tożsamość kulturowa i dotykające ją zmiany stanowią główny temat refleksji Jana Perszona w książce *Kaszubi. Tożsamość, rodzina*. Zawarte w niej przemyślenia bazują na literaturze naukowej, a przede wszystkim na badaniach etnograficznych prowadzonych przez autora na obszarze Kaszub. Publikacja stanowi próbę odnalezienia odpowiedzi na pytania: Czy jest jeszcze możliwa odrębność etniczna? Czy pobożność ludowa jest już jedynie wspomnieniem, czy też istnieje, ale w zmienionej formie? Jak wygląda obecnie relacja z Bogiem człowieka uważającego się za wierzącego? W jaki sposób funkcjonuje współczesna kaszubska rodzina? Jakie wartości są dla człowieka priorytetowe w XXI wieku?

Praca została podzielona na pięć bloków tematycznych. Pierwszy z nich nosi tytuł „Pobożność ludowa – zmierzch czy transformacja?” (s. 13–37). Autor zaznacza, iż pobożność ludowa na Kaszubach stanowi charakterystyczny „model” współistnienia przekazu religii katolickiej i obrzędowości związanej z pracą na roli, aczkolwiek prowadzone przezeń od ponad 20 lat badania etnograficzne bezsprzecznie dowodzą zaniku wielu elementów tej formy religijności. Przyczyną tego stanu rzeczy na Kaszubach jest między innymi to, że radykalna zmiana struktury ludności, która nastąpiła na omawianym terenie po II wojnie światowej, oraz industrializacja regionu

sprawiły, iż znaczne obszary utraciły rolniczy charakter, nowo powstające osiedla nie sprzyjają integracji mieszkańców, postęp techniczny wypiera pracę ludzi i zwierząt pociągowych, prym wiedzie gospodarka rynkowa, nastawiona na maksymalny zysk, co z kolei skutkuje desakralizacją funkcji i osoby rolnika. Innym aspektem tej sytuacji są masowe wyjazdy młodych ludzi do miast, powodujące zanik rodziny wielopokoleniowej. Jednym z silniejszych czynników naruszających rodzinny przekaz tradycji są także środki masowego przekazu; nie bez znaczenia pozostają również rozwój szkolnictwa oraz rozbudowa sieci parafialnej. Autor uznaje, iż niezbędna jest „promocja” tradycyjnych komponentów pobożności pozaliturgicznej oraz wynalezienie nowych form, dostosowanych do oczekiwań współczesnego społeczeństwa. Kluczowa okazać się może rzeczowyista ewangelizacja dzieci w rodzinach.

Druga część pracy, zatytułowana „Tożsamość kaszubska. Zagrożenia i nadzieje” (s. 39–52), podejmuje kwestię aktualnego stanu kultury kaszubskiej. Autor analizuje ów temat poprzez przedstawienie zmienności jako nieodłącznej właściwości społeczeństwa oraz dokonanie charakterystyki kultury kaszubskiej w zakresie zagrażających jej problemów i możliwości jej rozkwitu. Płynność kulturowa jest zjawiskiem typowym dla dziejów ludzkości. Nie inaczej rzecz się ma w odniesieniu do Kaszub. Za najbardziej istotne czynniki, które odcisnęły swe piętno na transformacji dotychczasowego układu społecznego, uznać należy:

- a) migrację ludności i towarzyszącą temu zjawisku „polonizację” instytucji publicznych;
- b) budowę przemysłu i urbanizację, czego rezultatem jest powstanie nowoczesnego społeczeństwa technologicznego i bezpowrotny zanik tradycyjnej wsi;
- c) rewolucyjne upowszechnienie informatyki, internetu i ogromny wzrost znaczenia mediów.

W ostatnich latach da się zauważyć zainteresowanie Kaszubami i ich dobrem kulturowym ze strony rozmaitych instytucji społecznych, co należy postrzegać pozytywnie, gdyż, jak podkreśla autor, kluczowe w kwestii zachowania tożsamości Kaszubów jest „strukturalne, organizacyjne, medialne oraz polityczne »umocowanie« ich kultury” oraz czynny udział kaszubskich twórców w przepływie kultury narodowej i powszechnej. Chodzi jednak także o to, by kultura, w tym język kaszubski, przestała być uznawana za „żywy skansen”, ale by ponownie stała się prawdziwym, codziennym światem samych mieszkańców tych ziem.

Rozdział trzeci pt. „Rodzina – środowiskiem wiary? Pobożność maryjna młodych Kaszubów” (s. 53–92) opiera się przede wszystkim na wynikach ankiety przeprowadzonej przez autora w maju 2014 wśród uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych oraz na wywiadach z duszpasterzami. Zarówno w potocznym rozumieniu, jak i w nauczaniu Kościoła rodzina jest podstawową komórką społeczną ewangelizującą młodych ludzi, jednakże w ostatnich latach nietrudno dostrzec postępującą detradycjonalizację rodziny. Zmiany dotknęły trybu życia, zarobkowania, więzi międzypokoleniowych i sąsiedzkich, czemu towarzyszy desakralizacja małżeństwa i rodziny. Przykładowo młodzi Kaszubi w znakomitej większości są świadomi powodów czci, jaką Kościół darzy Maryję, aczkolwiek nie są już w stanie wymienić zbyt wielu świąt maryjnych, masowo też przestają brać udział w nabożeństwach majowych, ci zaś, którzy odmawiają modlitwę różańcową, czynią to dzięki własnej rodzinie. Analiza danych uzyskanych w wyniku badań dowodzi, iż następuje redukcja duchowego dziedzictwa – modlitwa codzienna staje się uboższa, śpiew religijny zanika, a kultura chrześcijańska niemalże nie istnieje. Wyjątek stanowi piesze pielgrzymowanie do sanktuariów, które jest dla młodych ludzi istotne i stanowi silne przeżycie. Przeprowadzone badania dowodzą istnienia silnej postawy krytycznej wobec katolicyzmu. Porównanie obecnych wyników z ankietami sprzed pięciu lat dowodzi, iż wówczas zjawiska wrogości wobec wiary i Kościoła nie było. Niezbędna zatem jest „nowa ewangelizacja” młodzieży oraz poprzedzające ją „nawrócenie” rodziców i małżonków.

Czwarta część książki, „Kaszubskie pielgrzymowanie na Jasną Górę. Kontekst historyczno-teologiczny” (s. 93–154), prezentuje historię pielgrzymowania, począwszy od tradycji biblijnej (wędrowanie narodu wybranego do Kanaan), poprzez chrześcijańskie wyprawy do sanktuariów, wśród których prym wiodły Bazylika Grobu Pańskiego, Rzym oraz Santiago de Compostela, XVIII-wieczne pielgrzymki, których celem stały się sanktuaria narodowe i lokalne, głównie maryjne, aż po rodzime wędrowki na Jasną Górę ze szczegółowo opisaną – najdłuższą w kraju – Pielgrzymką Kaszubską. Forma pieszego ruchu pątniczego wytworzyła się w Polsce już w XVI wieku, głównie w oparciu o sanktuarium jasnogórskie. Motyw wiodący tego zjawiska stanowiła pokuta, dopełniona pragnieniem osiągnięcia świętości, powszechna stała się też idea zawierzenia Maryi. Ogromną inspiracją dla ruchu pielgrzymkowego były wizyty Jana Pawła II. Na Kaszubach centrum pątnicze stanowi Kalwaria Wejherowska, drugim sanktuarium maryjnym jest Sianowo koło

Kartuz. W 1980 r. z Pielgrzymki Pomorskiej wędrującej z Torunia na Jasną Górę wyodrębniła się grupa kaszubska, która w roku 1982, skutkiem działań księdza Zygmunta Trelli, stanowiła już samodzielną Pielgrzymkę Kaszubską ze Swarzewa na Jasną Górę; uczestniczyło w niej około 600 osób reprezentujących 30 kaszubskich parafii. Autor wyczerpująco charakteryzuje dzieje tej pielgrzymki, opisując również tak znaczące i barwne wydarzenia, jak wyprawa z Helu na Jasną Górę w 2000 roku, jubileuszowa trasa z okazji 25-lecia prowadząca aż na Giewont czy też 30. Pielgrzymka Kaszubska licząca 1040 kilometrów i prowadząca z Helu do Zakopanego. Autor akcentuje pierwszorzędą rolę, jaką obecnie w okresie trwania pielgrzymki pełni kapłan, przewodniczący nabożeństwom, nauczający, w odpowiednim czasie przekazujący mikrofon śpiewakom.

W rozdziale piątym, „Cmentarz jako »przestrzeń spotkania«” (s. 155–181), autor ukazuje miejsce współegzystencji żywych i umarłych, przywołując ewolucję form pochówków i usytuowania cmentarzy, by w ten sposób ukazać relacje międzyludzkie, panującą w społeczności hierarchię oraz treści eschatologiczne. Szczególnie koncentruje się on na „komunijnym” ujęciu wierzeń i rytuałów pogrzebowych, które stanowią nieodłączny element tradycji chrześcijańskiej. Podkreśla silną więź, łączącą zmarłych z żyjącymi, która potwierdza się między innymi w wierzeniach dotyczących pojawiania się duchów. Podejmuje także zagadnienie tak zwanej kultury cmentarnej, która współcześnie przyjęła formę sentymentalnej i osobistej czci zmarłych. Dostrzega świadectwo epoki, jakim są ujednolicone nagrobki, na których jedyny symbol eschatologicznej nadziei stanowią krzyże, co dowodzi, iż współczesny człowiek tabuuje śmierć i jest wobec niej niejako bezradny.

Zaletą recenzowanego opracowania jest przystępność języka, dzięki czemu książka staje się zrozumiała zarówno dla specjalisty, jak i przeciętnego czytelnika, do którego przede wszystkim jest kierowana i którego w pierwszej kolejności winna zainteresować. Niekwestionowanym walorem są wnioski oparte na badaniach etnograficznych, jak również odniesienia do literatury naukowej. Za niezwykle ujmujący element pracy uznać należy także silną emocjonalną więź, jaka łączy autora ze społecznością, której problemy podejmuje w książce.

Tematy analizowane w omawianej publikacji dotyczą przede wszystkim tożsamości kulturowej Kaszubów. Przekształcenia, jakim uległo na przestrzeni ostatnich lat ich życie codzienne dostrzegalne są nie tylko w rezultatach przeprowadzonych badań. Zmiany w kulturze, pobożności ludowej, języku, świecie wartości, wykonywanej co

dzień pracy są radykalne i stanowią konsekwencję przeobrażeń, jakim ulega cały świat. Przedstawione analizy obejmują przede wszystkim problematykę związaną z ludnością zamieszkującą Kaszuby, jednakże rozpatrywane zagadnienia odnoszą się do znacznie szerszej grupy osób – dotyczą bowiem współczesnego Polaka, a nawet współczesnego człowieka żyjącego w dowolnym miejscu na ziemi. Autor wielokrotnie podkreśla wszechobecną uniwersalizację, stwierdzając, że we współczesnym świecie istnieje coraz mniej miejsca dla indywidualnej osoby, dla prawdziwego człowieczeństwa. Publikacja zatem stanowi przyczynek do refleksji nad aktualnym stanem tożsamości kulturowej Kaszubów, jest obiektywnym i krytycznym spojrzeniem na zmiany, a nawet rewolucje, jakim masowo poddali swe życie, zawiera również konkretne postulaty, których wcielenie w życie mogłoby pomóc w ocaleniu tożsamości Kaszubów. Praca ta może okazać się również przydatna w odnalezieniu odpowiedzi na pytania dotyczące relacji rodzinnych, komunikacji z Bogiem, systemów wartości współczesnego człowieka i – w ogólnej perspektywie – miejsca na jego indywidualizm. Książka z pewnością posiada nieocenioną wartość dla osób pochodzących z Kaszub lub zamieszkujących ten region, jednakże mieszkańcy innych części kraju również winni zapoznać się z jej treścią, gdyż opisywane tu problemy i propozycje ich rozwiązania mogą okazać się bardziej uniwersalne i dotyczące każdego mieszkańca „globalnej wioski”, jaką stał się świat.

